

Четвертий етап характеризується наступними ознаками:

- учень виправляє помилку в момент її виникнення;
- викладач фіксує тільки ті помилки, які не могли бути виправлені самим студентом, в силу незнання нового матеріалу;
- виправлення помилки учнем самостійне, «миттєве»;
- самоконтроль сформований, і дія його автоматизована.
- Якісними показниками сформованого самоконтролю є:
- вміння перед початком роботи спланувати її;
- вміння змінити взаємозв'язок (порядок) дій відповідно до умов, що змінилися в діяльності;
- вміння самостійно складати системи перевірочних дій.

Проведені нами дослідження показують на те, що, не дивлячись на визнання великої значимості володіння учнями уміннями самоконтролю, на жаль, не відбувається планомирного, ціленаправленого його формування. Учні частіше за все є самоучками в оволодінні уміннями самоорганізації і самоконтролю навчальної діяльності.

Отже, для ефективного розвитку самоконтролю необхідне системне використання організаційно-педагогічних умов, однак умови, які створюються сучасним викладачем для розвитку самоконтролю учнів, частіше за все являються не взаємопов'язаними між собою.

З точки зору управління в дидактиці - процес навчання в закладах професійно-технічної освіти повинен бути організованим таким чином, щоб учня перевести з позиції об'єкта в позицію суб'єкта управління собою і своєю навчальною діяльністю. У такій ситуації він стає носієм всіх основних функцій управління, включаючи функцію контролю, що у випадку віднесення її до самого суб'єкту учіння приймає форму самоконтролю.

Формування самоконтролю - актуальне завдання навчання в закладах професійно-технічної освіти. Підвищення рівня вмінь самоконтролю навчальної діяльності в учнів призведе до підвищення активності їх у навчальній діяльності, розвитку в них важливих особистісних якостей, підвищенню рівня володіння методами дослідницької роботи, тобто сприятиме розвитку професійних якостей фахівця.

Список використаної літератури

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі. Київ, 1983. 433 с.
2. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной образовательной школе. Москва, 1985. 250 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. Київ, 2003. 316 с.
4. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. – М.: Просв., 1972. 255 с.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Монографія. За ред. І.А.Зязюна. Київ, 2000. 636 с.
6. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека. Ленинград, 1989. 135 с.
7. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. Москва, 1974. Т. 2. 440 с.
8. Эрганова Н.Е. Методика профессионального обучения. Москва, 2008. 160 с.

ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

*Коношенко О.Я.
м. Полтава*

У наш час булінг є досить поширеним та негативним явищем, яке охопило весь

світ. Все частіше у засобах масової інформації з'являється інформація про нові випадки булінгу, вони характеризуються агресією, залякуваннями, цькуванням, фізичним насильством. Найчастіше жертвами булінгу стають підлітки. Таке часто трапляється у школах та інших навчальних закладах, починаючи з молодших класів, де діти, ще навіть не завжди усвідомлюють, що роблять. Таке негативне явище може виникнути на будь-якому підґрунті: одяг, зовнішність, поведінка та інше. Іноді жорстокість людини переходить межі та може завдати непоправної шкоди психічному та фізичному здоров'ю людини, тобто залишити спогади на усе життя, або призвести до втрати людських цінностей, моралі, або навіть здорового глузду. Але на сьогоднішній день люди про це зовсім не задумуються, та ненавмисно, або навмисно шкодять, а деякі не можуть спокійно реагувати на це, тому все частіше трапляється непоправне.

В сучасному світі можна дискримінувати людину за будь-якою ознакою, але ніхто не думає про наслідки.

Метою нашого дослідження є ознайомлення та запобігання булінгу у суспільстві.

Булінг (знуцання, цькування, залякування) – це зарозуміла, образлива поведінка, пов'язана з дисбалансом влади, авторитету або сили. Існують різні форми булінгу: вербальний, фізичний,

Вербальний булінг – це словесне знущання або залякування за допомогою образливих слів, яке включає в себе постійні образи, погрози й неповажні коментарі про кого-небудь (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю одягу і т. п.), а діти, які зазнали проявів вербального булінгу, часто замикаються в собі, стають вередливими або мають проблеми з апетитом. Вони можуть розповісти вам про образливі слова, які хтось висловив на їхню адресу, і спитати, чи це правда.

Фізичний булінг – фізичне залякування або булінг за допомогою агресивного фізичного залякування полягає в багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним чином. Дуже багато дітей не розповідають своїм батькам про інцидент, тому необхідно стежити за можливими попереджувальними сигналами й непрямими ознаками, такими як незрозумілі порізи, подряпини, удари, синці, відсутній або порваний одяг, часті скарги на головний біль і біль у животі.

Соціальний булінг – соціальне залякування або булінг із застосуванням тактики ізоляції припускає, що когось навмисно не допускають до участі в роботі групи, трапеза це за обіднім столом, гра, заняття спортом чи громадська діяльність. Дівчатка частіше, ніж хлопчики, відчувають соціальну ізоляцію, невербальне або емоційне залякування. Душевний біль від такого виду булінгу може бути таким же сильним, як від фізичного насильства, і тривати значно довше.

Кіберзалякування, кібербулінг – полягає у звинуваченні когось з використанням образливих слів, брехні та неправдивих чуток за допомогою електронної пошти, текстових повідомлень і повідомлень у соціальних мережах. Сексистські, расистські та подібні їм повідомлення створюють ворожу атмосферу, навіть якщо не спрямовані безпосередньо на дитину.

Найчастіше жертвами булінгу стають діти, які чимось вирізняються серед інших. До прикладу, скромно одягнуті, відмінники в навчанні, не мають дорогих гаджетів або є представниками іншої раси. Раніше таких дітей називали «білі ворони». Загалом, жертви – це діти, які не можуть опиратися та протистояти агресії. Вони бояться. Деякі діти не захищаються, бо мають установку від батьків – «битися – погано». Замкнені в собі, самотні, недовірливі, повільні діти часто приваблюють агресора своїм типом характеру.

Які діти стають булерами, тобто тими, хто цькують інших. Прийнято вважати, що це діти з неблагополучних родин. Це не так. Булерами стають представники заможних

та інтелігентних родин. Там дітям вистачає уваги й любові дорослих. Іноді батьки для них не авторитет. Тому через цькування, залякування утверджуються за рахунок інших. Дівчата, які цькують, зазвичай мають соціальний авторитет серед подруг. Хлопці – переконані у власній силі, усі питання вирішують кулаками і залякуванням.

Серед основних причин виникнення булінгу соціологи та психологи виділяють такі:

1. Часто розвитку булінгу сприяє виховання у сім'ї: конфлікти між батьками, неповага одне до одного, обмеження прав дитини, залякування. Насильство над дитиною в родині може спровокувати в неї бажання домінувати над іншими поза власним домом. Прагнення принизити або покалічити інших виростає з почуття власної неповноцінності. Тобто, вдома дитина не може протистояти батькам, які її б'ють чи сваряться. Натомість у школі, серед однолітків, їй це під силу.

2. Дитина відчуває, що має владу над іншими.

3. Серед причин булінгу також статеве дозрівання. Під час гормональної перебудови в крові підвищується тестостерон і адреналін. Це призводить до збільшення агресії, виникає схильність до садизму.

Якщо дитину цькують або ображають у школі, то роблять це часто перед іншими учнями. Жертви мовчать, бо бояться, соромляться. Чому інші діти – свідки – не говорять? Глядачами стають діти, які бояться опинитися на місці жертви чи не хочуть зіпсувати стосунки з булером. У таких дітей з'являється захисна реакція – «мене це не стосується» або «добре, що не я». Свідки не реагують, але перебувають під враженнями від побаченого. Вони відчувають страх, перебуваючи в школі, відчувають себе безпорадними. Іноді діти мають відчуття провини через власну бездіяльність. Глядачі змушені вибирати між силою та слабкістю. Зазвичай їм не дуже хочеться асоціюватися зі слабкими.

Розберемося з ознаками, по яким можна визначити жертву булінгу:

- у дитини немає друзів;
- дитина боїться іти до школи;
- має низьку самооцінку;
- у дитини з'являються зіпсовані речі;
- дитина сама наносить собі ушкодження;
- сумна після спілкування у соціальних мережах.

Булінг впливає на психіку всіх учасників. Він може стати першим кроком до соціальної ізоляції. У жертв виникає занижена самооцінка, замкнутість, небажання спілкуватися з іншими, з'являються різні фобії. Можлива поява депресії та суїцидальні нахили, у них може погіршитися здоров'я, часті психосоматичні прояви у вигляді респіраторних захворювань. Серед жертв булінгу високий відсоток самогубств. У шкільних «агресорів» булінг у дорослому віці може виникати почуття провини. Серед булерів чимало тих, хто пов'язує своє життя із криміналом. Насильницькі й авторитарні методи поведінки стають нормою. Булер проявляє це у ставленні до дітей, дружини. Звідси з'являється так зване домашнє насильство.

Минулого року в українських школах зафіксували близько 109 тис. звернень до психологів через цькування. При чому, до фахівців зверталися як самі учні, так і батьки з вчителями. Про таке заявила гендиректор Директорату інклюзивної та позашкільної освіти Міносвіти Лариса Самсонова, передає УНІАН.

Як зазначається, 39 % з усіх звернень надходили від дітей, 29 % – від вчителів, ще 5 % – від сторонніх людей, а решта – від батьків. Зі слів Самсонової, статистика повідомлень про булінг у школах зросла, однак у відомстві не вважають це українським негативним фактором. «Те, що збільшився цей показник, означає, що люди знають, що це булінг. А що далі з цим робити – ми вже маємо думати», – зауважила посадовиця.

Соціологи кажуть, що до 40 % українських підлітків потерпає від насильства у школах.

Нині в Україні причетні до проявів булінгу притягуються до адміністративної відповідальності. Президент Петро Порошенко підписав закон, яким вводяться штрафи за так званий булінг – цькування у школі. Відповідна інформація розмішена на офіційному сайті Верховної Ради.

Документом зокрема визначається саме поняття «булінг» – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному та сексуальному насильстві проти неповнолітньої особи.

За скоєне правопорушення батькам винних, відповідно до ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, доведеться сплатити від 850 до 1700 грн (50-100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян), а якщо скоєне вдруге або ж групою осіб – штраф сягатиме до 3400 грн (100-200 неоподаткованих мінімумів), або ж від 40 до 60 годин виправних робіт.

Якщо правопорушення вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років, їхніх батьків або опікунів каратимуть штрафом до 1700 грн або громадськими роботами на строк до 40 годин. Під санкції підпадають і керівників шкіл, які не повідомлятимуть про випадки булінгу до поліції.

Педагоги та психологи дають ряд практичних порад для батьків. По-перше, батькам жертви булінгу потрібно постійно говорити про особисті кордони. Як правило, жертвами булінгу стають ті діти, які не вміють будувати власні кордони. Тобто діти можуть не розуміти, що їм потрібно робити, коли на них починають кричати, і як на це реагувати. Потрібно бути сміливим, аби ці кордони озвучувати, наприклад: «Не кричи на мене! Мені це не приємно», «Не чіпай мене!», «Я не дозволяю мене торкатися!» і тому подібне. Дитина повинна розуміти кордони свого тіла і своїх емоцій, за які не можна переступати іншим, – розповідає психолог.

Ви можете повідомити про проблему батькам цієї дитини і вони вже мають розбиратися із ситуацією. Тобто дитина має розуміти, що зауваження їй мають робити її власні батьки. Якщо дорослий, а, отже, фізично сильніший, вказує дитині на її неправильну поведінку, це може спровокувати зворотній ефект.

По-друге, серед дорослих також спостерігається булінг. Діти вчаться у дорослих і бачать, що погрожувати, обзиватися, кричати, штовхатися і таке інше – це нормальне явище. Тому діти можуть перейняти таку поведінку у стосунки зі своїми ровесниками.

Отже, «булінг» є антисоціальним явищем, яке поширюється з кожним днем, і не звертати на нього увагу ми просто не можемо, адже це негативно впливає на майбутнє людства. Явище потрібно зупинити, адже за собою воно тягне негативні наслідки, а уникнути його цілком можливо, потрібно лише проявити трохи уваги та терпіння.

Список використаної літератури

1. Булінг серед дітей: чим це може обернутися. *Gazeta. ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_buling-sered-ditej-chim-ce-mozhe-obernutisya/852263 (дата звернення: 07.04.2019).
2. Основні види шкільного цькування (булінгу). *Конфлікти*. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/conflict/746/> (дата звернення: 07.04.2019).
3. Президент підписав закон про булінг: як каратимуть за жорстокість у школі.5 – *Перший – Український – Інформаційний*. URL: <https://www.5.ua/polityka/prezydent-pidpysav-zakon-pro-bulinh-iak-karatymut-za-zhorstokist-u-shkoli-184854.html> (дата звернення: 17.01.2019).
4. Що таке «булінг» та чому про нього треба знати всім батькам: пояснюють у центрі соціальних служб URL: <https://bilyayivka.city/read/card/3080/scho-take-buling-ta-chomu-pro-nogo-treba-znati-vsime-batkam-poyasnyuyut-u-centri-socialnih-sluzhb> (дата звернення: 15.04.2019).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII Дата оновлення: 19.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-19>

АНАЛІЗ ЧАСУ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ З ШКІЛЬНИХ І ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РАЗІ ПОЖЕЖИ

Кукуюк Я.О.
м. Полтава

Анотація. За результатами аналізу літературних джерел у статті наведені узагальнені параметри руху дітей під час евакуації з шкільних і дошкільних закладів у разі пожежі.

Ключові слова: розрахунковий час евакуації, інтенсивність руху, швидкість руху, щільність людського потоку, гранична інтенсивність руху, гранична швидкість.

На сьогоднішній день були достатньо вивчені параметри руху дорослих здорових людей у будинках різного призначення [1-3, 5-6], а також людей з фізичними обмеженнями [4]. Коли отримали результати досліджень параметрів руху людей під час евакуації, то маємо змогу їх використовувати для визначення необхідних розмірів евакуаційних шляхів і видів при проектуванні громадських і промислових будинків. Аналіз отриманих даних дозволив встановити залежність швидкості руху людського потоку V і його щільності D на основі законів психофізики і фізіологічної теорії функціональних систем. Дослідження, описані у роботах [5, 6] дозволили визначити зв'язок між швидкістю руху людей у потоці і його щільністю. Розрахункові значення швидкості й інтенсивності руху потоків людей з різною групою мобільності слід визначати за формулами [3,4,7]:

$$V = V_{0j} a_j \quad \text{при } D > q_{dj}; \quad (1)$$

$$q_{dj} = V_{dj} \cdot D, \quad (2)$$

де V_{dj} і q_{dj} – швидкість і інтенсивність руху людей у потоці по j -тому виду шляху при щільності потоку D ; D – щільність людського потоку на ділянці евакуаційного шляху, $\text{м}^2/\text{м}^2$; D_{0j} - значення щільності людського потоку на j -тому виді шляху, при досягненні якого щільність потоку починає впливати на швидкість руху людей у потоці, $\text{м}^2 / \text{м}^2$; V_{0j} - середнє значення швидкості вільного руху людей по j -тому виду шляху при значеннях щільності потоку $D \leq D_{0j}$, $\text{м}/\text{хв.}$; a_j - коефіцієнт, що відображає ступінь впливу щільності людського потоку на його швидкість при русі по j -тому виді шляху.

Кінематична закономірність зв'язку між параметрами людських потоків, відображена у формулі (1), була визначена у праці Холщевникова В.В. [7]. Встановлена закономірність швидкості людей у потоці залежно від його щільності визнана міжнародним науковим відкриттям в області соціальної психології. В результаті проведеної роботи була вирішена важлива для нормування проблема – отримано обґрунтовані залежності, що описують закономірності зв'язку між параметрами людського потоку при русі на різних видах шляху (табл. 1).

Параметри руху дітей шкільного та дошкільного віку під час евакуації з будинків шкіл та дитячих садків довгий час залишались невивченими.

Для використання формул (1) і (2) значення V_{0j} , D_{0j} для потоків дітей різних вікових категорій визначались під час досліджень у 2008-2011 рр. [8-10], коли вперше були проведені натурні спостереження і експерименти з дослідження часу початку евакуації і параметрів людських потоків, що складаються з дітей різних вікових груп.